

Az ALEPH integrált könyvtári rendszer a BME Könyvtárában

Az utóbbi tíz évben egyre növekvő mértékben folyik a hazai könyvtárak automatizálása. A magyarországi számítógépparkban – a korábbi helyi döntések eredményeképpen – csaknem valamennyi gyártó cég gépei megtalálhatók. Némileg leegyszerűsítve ugyanez mondható el a magyarországi könyvtárak automatizálásáról is: jóformán ahány könyvtár, annyi könyvtári rendszer. E sokféleség kezelése nem tartozik az egyszerű dolgok közé sem rendszerszervezői, sem könyvtárosi, legkevésbé pedig felhasználói, olvasói oldalról. Nehéz helyzetben vannak azok az intézmények, amelyek még nem döntöttek (melyiket is válasszuk?), és nehéz helyzetben vannak azok is, akik már választottak (hogyan is fogjunk a megvalósításhoz?). Hogy mindkét csoport gondjain könnyítsünk, az alábbiakban összefoglaljuk a Budapesti Műszaki Egyetemi Könyvtár és Tájékoztatási Központ (BME KTK) mindazon tapasztalatait, amelyeket az ALEPH integrált könyvtári rendszer bevezetése és üzemeltetése során szerzett.

Az ALEPH integrált könyvtári rendszer néhány jellemzője

Az ALEPH integrált könyvtári rendszer VMS és UNIX operációs rendszer környezetében egyaránt alkalmas arra, hogy valamennyi könyvtári és információszolgáltatási műveletet tetszőleges számú, előre meghatározott nyelven, különféle írásfajtákkal (latin, héber, arab, cirill betűkkel) elvégezze. A rendszer folyamatosan fejlődik: a kezdetekben csak az alapvető műveleteket (katalogizálás, besorolási adatok karbantartása, keresés, kölcsönzés, folyóiratok [időszaki kiadványok] nyilvántartása) tartalmazta, majd folyamatosan további modulokkal (gyarapítás, könyvtárközi kölcsönzés, témafigyelés, e-mail [elektronikus posta], imagekezelés) egészült ki. A fejlesztések során figyelembe vették és beépítették a felhasználó könyvtárak tapasztalatait is.

1994 elejéig 17 ország mintegy 200 intézményében telepítették a rendszert, Magyarországon jelenleg négy könyvtárban működik (BME KTK, OMIKK/OMK, Veszprémi Egyetem Könyvtára, Keszthelyi Pannon Egyetem Könyvtára). Az installálás eltérő időpontjai miatt az egyes könyvtárakban természetesen különböző mértékben használják. Pillanatnyilag a BME KTK-ban működik a rendszer legtöbb modulja.

Történet

Verziók

1991 decemberében a BME KTK (akkor még BMEKK) igazgatója aláírta az ALEPH-et forgalmazó

Ex Libris céggel az ALEPH megvásárlásával és karbantartásával kapcsolatos szerződést, így a rendszer történetét ettől az időponttól számíthatjuk. A folyamatos fejlesztések miatt – a keretrendszer állandósága mellett – a rendszer állandóan változik. Körülbelül évente jelennek meg az új verziók, amelyek részben valódi újdonságokat tartalmaznak, részben pedig a már meglévő szolgáltatásokat egészítik ki és teszik kényelmesebbé. Az ún. karbantartási szerződés értelmében a rendszer felhasználója külön költség nélkül jut hozzá ezekhez az újabb verziókhoz.

A BME KTK-ban az egyes verziókat a következő időpontokban telepítették:

ALEPH 2.3 1991. május

ALEPH 2.4 1992. január

ALEPH 3.1 1993. június

ALEPH 3.2 várhatóan 1994. július

Az egyes változatok közötti átállások nem mentek zökkenő nélkül. A 2. és a 3. verziók adatállományának felépítése és kezelése jelentősen különbözik, ezért a két alapváltozat közötti ugrás volt a legnehezebb. Egy sor konverziós problémával kellett megküzdenie nemcsak a program előállítóinak és forgalmazójának, hanem szenvedő alanyként a könyvtár személyzetének és olvasóinak is. A 3.1 és 3.2 verziók közötti átállással kapcsolatos külföldi tapasztalatok alapján joggal reméljük, hogy a további konverziók nem okoznak majd ekkora gondot.

Gépi háttér

Induláskor a DEC MicroVAX 3300 típusú gépe állt rendelkezésünkre (20 MB központi memória, 700 MB

hátértár, TK 70-es szalagegység, VAX-VMS 5.4 operációs rendszer). Ennek a kapacitása hamarosan kicsinek bizonyult, és a 3.1 verziót már egy VAX 6000-410 típusú gépre telepítettük (64 MB központi memória, 2 GB hátértár, VAX-VMS 5.5 operációs rendszer).

Biztonsági okokból az adatokat rendszeresen (naponta és hetente) menteni kell, ezért a szalagegység létfontosságú. Ez a jelenlegi gépnek nem szoros tartozéka, beszerzése hosszadalmas folyamat eredménye volt. Így ez alatt az idő alatt a rendszeres mentések elmaradtak, s ez veszélyeztette az üzemeltetés biztonságát.

A könyvtári munkákat DEC VT 420 típusú terminálon végezzük, a kereséshez PC-k is használhatók.

Adatforrások

Bibliográfiai adatok

A BMEKK-ban 1987-ben, a MicroCDS/ISIS alkalmazásával kezdtük el géppel katalogizálni az állományt. Az ALEPH-re való áttéréskor tehát nem üres adatbázissal indultunk, hanem az ISI rekordokat kellett áttöltönnünk. A konverzióval kapcsolatban számos olyan probléma (például karakterkonverzió, betűrendbe sorolás) merült fel, amelyre közben megoldás született, így ma már nem okoz gondot.

Az automatizált rendszerrel való katalogizálás megkezdése óta folyamatos az adatbevitel. A BME KTK adatbázisában jelenleg több mint 90 000 bibliográfiai rekord található: könyvek, disszertációk, jegyzetek, kongresszusi anyagok stb. Ennek az adatállománynak csak kb. egyharmadát teszi ki az ISIS-ből áttöltött és azóta kiegészített anyag.

Olvasók adatai

Még a rendszer installálása előtt elkezdtünk egy külön adatbázist építeni az olvasók tasakjain feltüntetett adatokból, de ennek konverziója akkor sikertelen volt. Végül is a telepítés után, a betanulási idő alatt végeztük el ezt a munkát.

A jelenlegi gyakorlat

A BME KTK 1993 tavasza óta az ALEPH 3.1 verzióját használja. Ennek moduljai megegyeznek az alapváltozat moduljaival:

- ▶ OPAC
- ▶ Katalogizálás
- ▶ Besorolási adatok karbantartása
- ▶ Kölcsönzés
- ▶ Gyarapítás
- ▶ Segédprogramok
- ▶ Jelszókarbantartás

Mivel a rendszer filozófiája verziótól független, az egyes modulok értékelésekor csak a *lényeges* változtatások esetén hangsúlyozom a verziók közötti különbséget.

OPAC-keresés

A rendszer legelőször használt modulja a keresés, amellyel 1991 májusában, közvetlenül a telepítés után kezdtünk el dolgozni az ISIS adatbázisból áttöltött adatbázis használatával. Parancsnyelve a CCL (Common Command Language).

Az OPAC funkciói:

- ▶ tájékoztatás a könyvtárról és a rendszerről;
- ▶ böngészés (scan) – ismert besorolási adatú (pl. szerzőjű vagy című) mű kikeresése és adatainak megjelenítése;
- ▶ módszeres keresés (find) – adott keresési ismérvekkel, illetve azok logikai kombinációjával rendelkező művekből találathalmaz készítése, a találathalmazokkal logikai műveletek végzése, a találatok adatainak megjelenítése;
- ▶ a kereső személy céljainak megfelelő megjelenítő formátum kiválasztása;
- ▶ állományadatok (példányszám, lelőhely, kölcsönözhetőség) megjelenítése, kikölcsönzött mű előjegyzése;
- ▶ saját kölcsönzések és előjegyzések megtekintése, lejárat határidő hosszabbítása mindaddig, amíg a művet más elő nem jegyzi.

A jelenlegi verzió teljesíti az olvasóknak azt az igényét, hogy ne csak parancsnyelv segítségével kereshessenek, hanem menürendszert is használhassanak. A BME KTK-ban most üzemelő 3.1 változat menüjének kezelése viszonylag kezdetleges, parancs csak a kurzor mozgásával választható. (A rendszer fejlettebb változatánál a vonatkozó betű, illetve szám beírásával is kiválasztható a kívánt művelet.)

Katalogizálás és a besorolási adatok karbantartásának fő szolgáltatásai

A *katalogizáló modul* a betanulási idő után azonnal, 1991 májusában kezdtük használni. Fő funkciói:

- ▶ új rekordok beírása,
- ▶ már beírt rekordok javítása,
- ▶ rekordok törlése,
- ▶ állományadatok (kötetadatok, példányadatok, vonalkód, valamint a kölcsönözhetőségre utaló ún. példánystátus) rögzítése.

A rekordok beírása, illetve javítása két fő módon történhet: az ISIS-hez hasonlóan kezelhető táblázatos adatbevitellel, és az ún. szabad formátumban, amely lehetővé teszi, hogy a bibliográfiai adatokat azok előfordulási sorrendjében rögzítse a feldolgozó könyvtáros. A két vállalat közül a BME KTK katalogizálói némi mérlegelés után a kötetlen leírást választották. A már előfordult szerzők, címek, kiadók a besorolási adatok fájljából (access-file) beemelhetők a címléírásba, így a téves adatbevitel lehetősége jelentősen lecsökken. A jelenlegi, 3. alapverzióban ez az ún. „adatbeemelés” lényegesen leegyszerűsödött.

A karbantartási modul feladata kettős:

- ▶ A besorolási adatok fájljainak karbantartása lehetővé teszi, hogy a könyvtár által kiválasztott besorolási adatok kijavíthatók legyenek anélkül, hogy a hibás mezőt tartalmazó rekord(ok) címleírását fel kellene keresni. A javítás minden érintett rekordban automatikusan megtörténik.
- ▶ Az utalók készítésekor eredetileg (a 2. verzióban) csak a Lásd, Lásd még és Lásd honnan utalásokat lehetett megadni. A 3. verzió megteremtí a tezauszíjl bevitelének alapját azzal, hogy lehetővé teszi az NT (narrower term = szűkebb fogalom), BT (broader term = tágabb fogalom) és RT (related term = rokon fogalom) utalások készítését is. A külföldi társkönyvtárak, valamint az MTA Könyvtára, és – a rendszer folyó korszerűsítése után – az OMK ezt a modult az ETO tárgyszavas mutatójának elkészítésére is használják.

Külön ki kell emelnem, hogy a karbantartási munkálatok rendszerességet, sok időt, és – legalábbis a kezdetekben – olyan munkaerőt követelnek, aki főleg ezt a feladatot végzi. A BME KTK munkaerő-problémái miatt ezt a modult a szükségesnél lassabban és kisebb hatékonysággal tudjuk üzemeltetni.

Kölcsönzés

A kölcsönzési modult a KTK szabadpolcos olvasótermének megnyitásakor, 1991 októberében helyeztük üzembe. Jelenleg 12 000 beiratkozott olvasónk van, a napi kölcsönzések, illetve visszavételek száma átlagosan 600 kötet.

A modul fő funkciói:

- ▶ az olvasók adatainak, kölcsönzéseinek, előjegyzéseinek, valamint vétségeinek nyilvántartása;
- ▶ az adott alkönyvtárba tartozó könyvek kikölcsönzése és visszavétele a *könyvtári kölcsönzési politikának megfelelően* (pl. a központi könyvtárból kikölcsönzött könyvet nem lehet egy tanszéki könyvtárba visszavinni);
- ▶ előjegyzések és törlésük;
- ▶ előjegyzési értesítések nyomtatása;
- ▶ lejárat dátumok karbantartása. (Akár egy évre előre beállíthatók azok a napok, amelyeken nincs kölcsönzés, pl. nemzeti ünnepek, hétvégék. A váratlan leállások időszakában lejárató könyvek lejárat idejét is meg lehet változtatni egy későbbi dátumra, így az olvasónak nem kell késedelmi díjat fizetnie.)

Gyarapítás

A gyarapítási modul egyes műveleteivel ugyan már 1992 februárjában elkezdünk dolgozni, de csak 1992 júniusa óta használjuk ki a rendszer összes lehetőségét.

A modul legfontosabb funkciói:

- ▶ dokumentumok (könyv, standing order, folyóirat) rendelése, érkeztetése;
- ▶ költséggazdálkodás, számlanyilvántartás (beleértve a devizakezeléssel kapcsolatos munkákat);
- ▶ szállítók nyilvántartása, levelezés és reklamálás.

Folyóiratok (időszaki kiadványok) nyilvántartása

A BME KTK most még nem használja ezt a modult, mivel a folyóiratok rendelésére, érkeztetésére és az ezzel kapcsolatos levelezésekre évek óta saját fejlesztű rendszert használ. A könyvtári rendszer egységesítése végett – terveink szerint – legkésőbb 1995 januárjáig áttérünk a folyóiratok ALEPH-fel végzett kezelésére.

A modul által nyújtott szolgáltatások:

- ▶ folyóirat-nyilvántartás, karex (füzetérkeztetés),
- ▶ körözési listák,
- ▶ kötési nyilvántartás.

A folyóiratok rendelése és első érkeztetése, valamint az ezzel kapcsolatos levelezési és pénzgazdálkodási teendők a már említett gyarapítási modullal végezhetők.

Segédprogramok

A rendszerhez csatlakozó segédprogramok célja az egyes modulokkal kapcsolatos kiegészítő tevékenységek elvégzése kötegelt üzemmódban. Használatukkal valóban megvalósulhat a legfontosabb könyvtári munkák csaknem teljes gépesítése. Ezeket a programokat természetesen az első pillanattól kezdve, tehát 1991 tavasza óta használjuk. Segítségükkel – többek között – az alábbi műveletek végezhetők el:

- ▶ dokumentumok kigyűjtése különféle szempontok szerint;
- ▶ kívánság szerinti formátumú bibliográfia készítése az OPAC-ban, vagy az előzőleg említett módon kigyűjtött adatok alapján, cédulanyomtatás;
- ▶ a besorolási adatok karbantartásának segítése;
- ▶ a bibliográfiai és olvasói adatállományok karbantartása;
- ▶ különféle olvasólisták nyomtatása;
- ▶ olvasók késedelmi felszólításainak nyomtatása;
- ▶ a rendelésekről különböző szempontok alapján készített jelentések összeállítás;
- ▶ könyvtárhasználati és gyarapítási statisztikák nyomtatása.

Jelszavak karbantartása

Az ALEPH moduljai – az OPAC kivételével – csak jelszóval használhatók. A különböző szintű jelszavak meghatározásának rendszere lehetővé teszi, hogy

- ▶ a könyvtáros az előre meghatározott adatállományban csak a számára engedélyezett műveleteket végezhesse;

- az egyes katalogizálók által készített rekordok visszakereshetők legyenek;
- a revideált rekordokat ne írassa felül illetéktelen munkatárs.

Elérhetőség

A BME KTK könyvtári rendszerének keresési modulja (OPAC) jelenleg nyilvánosan és ingyenesen használható. Címeink:

TELNET tulibb.kkt.bme.hu

X25 150111381520...29

A Username mindkét esetben: ALEPH.

Tanulságok

A rendszerrel való ismerkedéskor könyvtárunk munkatársainak semmiféle gyakorlati tapasztalatuk nem volt az integráltan gépesített könyvtárakkal kapcsolatban. 1989 óta részt vettünk ugyan az OMK által koordinált osztott katalogizálási (OSZKÁR) projektben, de ez elsősorban előkészületi munkát jelentett katalogizálók számára. Véleményeztük és megvitattuk az OSZKÁR katalogizálási szabályzatát. A gyakorlatban azonban 1991 elejéig az online irodalomkutatás és a néhány PC-n végzett, ISIS-alapú adatbázis építése, illetve használata jelentette a gépesítést.

Természetesen folyamatosan tájékozódunk a szakirodalomban, részt vettünk külföldi tanulmányutakon, és figyeltük a mások útjáról szóló beszámolókat, azonban ez nem pótolta az „élethelyzeteket”. Az automatizált könyvtár gyakorlatával tehát csak az ALEPH telepítése óta eltelt három évben ismerkedhettünk meg. Ez alatt az időszak alatt számos tapasztalatot szereztünk, amelyet többször átgondoltunk, és megpróbáltuk felhasználni napi munkánkban. Így elértük, hogy az utóbbi hónapokra lényegesen csökkentek mind az olvasók, mind pedig a könyvtárosok panaszai.

Szervezési problémák

Az integrált könyvtári rendszer megszervezése sokrétű munka elé állította mind a könyvtár vezetését, mind a személyzetet. Újra kellett gondolni a könyvtári munkafolyamatokat, ki kellett választani az eddigiektől alapjaiban különböző munka végzésére alkalmas és az azt vállaló embereket. (A hardver beszerzésével és üzemeltetésével kapcsolatos gondok és megoldásuk külön dolgozat tárgyát képezhetik, így azokat most nem részletezem.)

Az alábbiakban természetesen *nem* azt az *ideális* képet rajzolom meg, amelyet akkor láthatunk, ha szóról szóra követünk egy elméletileg alaposan kidolgozott utasítássorozatot, és eredményképpen egy tökéletes könyvtárat kapunk, hanem a *valóságban végbement folyamatokból* adok rövid ízelítőt.

Könyvtári munkafolyamatok

A BME KTK – mint annyi más hagyományos eszközzel működő könyvtár – évtizedek alatt kidolgozta a saját gyakorlatának legmegfelelőbb munkamódszereket.

1991-ben a könyvtári futószalag állomásai egymástól közelebb vagy távolabb helyezkedtek el, sorrendjük időnként esetleges volt, vagy az akkori feldolgozási rendnek felelt meg. Időnként a feltétlenül szükségesnél sokkal több időt és energiát kellett az anyagmozgatásra fordítani. A gépesített gyarapítás és feldolgozás megváltoztatta a dokumentumok leírásának helyszínét, egyúttal lényegesen csökkentette a papírmunkát (1. táblázat).

1. táblázat

Az ALEPH hatása a könyvtári műveletekre

Szám	Régi futószalag	Új futószalag
1.	Előszerezeményezés	Előszerezeményezés
2.	Behasonlítás	Behasonlítás
3.	Nóvumcédula készítése	Nóvumrekord készítése
4.	Rendelőlevelek írása	Rendelés géppel, rendelőszelvények nyomtatása
5.	Érkeztetés számlával	Érkeztetés gépen
6.	Leltározás leltárkönyvvel	Leltározás gépben és csop. leltárkönyvben; technikai művelet: vonalkódok beragasztása és beírása
7.	Osztályozás kísérőcédulán	Osztályozás gépben
8.	Címleírás puha cédulára	Címleírás gépbe
9.	Revízió	Revízió gépben, besorolási adatok karbantartása
10.	Cédulasokszorosítás a katalógusok, a kölcsönzés, a tanszékek és az OSZK számára	Cédulasokszorosítás (csak a tanszékek és az OSZK számára, valamint az 1985 előtti művek cédulái)
11.	Tasakragasztás	Megszűnt
12.	Kölcsönzőkartonok berakása a könyvekbe	Megszűnt, helyette biztonsági mágnesszal behúzása
13.	Cédulabeosztás (olvasói és szolgálati katalógus)	Csak az 1985 előtti megjelent művek céduláit rakják le

A gépesített kölcsönzés és a tervezett biztonsági rendszerre való előkészületek miatt azonban többletműveletekkel is számolnunk kellett (az egyes példányok felszerelése vonalkóddal, mágnesszállal). Ezeknek a futószalagon jelenleg elfoglalt és véglegesnek tűnő helye többszöri próbálkozás eredménye.

A megváltozott körülmények között a munkatársak egy része egy műveleten (pl. gyarapítás) belül többféle tevékenységet (bibliográfiai rekord készítése, rendelés stb.) végez ugyan, de egy-egy könyv sorsát

végigkísérheti, ennek következtében kevesebb a hiba-lehetőség. Hasonlóan látványos változás ment végbe a kölcsönzési folyamatban is, hiszen nincs szükség a nehezen kezelhető hagyományos kölcsönzői tasakokra, a kölcsönzőcédulákra, a kölcsönzést nyugtázó aláírásokra.

A rendszer indulásakor sokszor felvetődtek a következő alapproblémák:

- Hogyan lehet egyértelműen nyilvántartani, kinél mi van, és mi történik, ha letagadják?
- Ki hány darab könyvet kölcsönözhet egyszerre, és mi történik, ha többet visz el?
- Honnan tudja az olvasó, hogy mit kölcsönözött ki?
- Miként lehet nyilvántartani a késedelmeket és a késedelmi díjakat, és hogyan lehet felszólító leveleket írni?

Ezekre a kérdésekre ma már azt a választ tudjuk adni, hogy ha 1991-ben elegendő időnk és lehetőségünk lett volna az *előkészítő munkálatokra*, akkor nagyon sok buktatót elkerültünk volna. Ugyanis *nem elég egy jól megfogalmazott könyvtári szabályzat, egyértelmű kölcsönzési politikára* (kölcsönözhetőség, olvasók privilégiumai, a felszólítások rendje, bírságolás stb.) *is szükség van*. Ennek birtokában a telepítés előtt elkészíthetők, majd az üzemeltetési tapasztalatok felhasználásával később rugalmasan változtathatók az ún. *kölcsönzési táblázatok*, amelyek alkalmazása jelentős mértékben hozzásegítheti a könyvtárat ahhoz, hogy ki tudja aknázni a rendszer lehetőségeit.

Csaknem három év gyakorlata után feltehetőleg sikerült olyan egyensúlyt találnunk a szigorítások és engedmények között, amely nyugodtabb üzemvitelt eredményezett: például egyetemi hallgató olvasóink több könyvet kölcsönözhetnek egyszerre, viszont szigorúbb a számonkérés rendje.

Személyzeti kérdések

Intézményünkben – kevés kivétellel – jelenleg ugyanazok a munkatársak dolgoznak, akik használták a hagyományos rendszert is, sőt dolgoztak az ISIS-szel is. Az új munkatársak kiválasztásánál alapfeltétel a számítógépes munkavégzés elfogadása.

Az automatizált rendszer üzemeltetése *pontosabb munkát* igényel, mint a manuális könyvtári munkarend: a régebben elhanyagolható tévedések, elütések most gyakran okozhatnak üzemzavart, illetve félrevezethetik az olvasókat. Ezek elkerülhetők, ha *több figyelmet fordítanak a rutinszerű műveletek végzésére*. A bevezetéskor a változtatással szemben tapasztalt kemény ellenállást tovább fokozták az első hónapokban többször előforduló üzemzavarok és a konverziós problémák, valamint a más minőségű munkavégzés követelménye. Tapasztalataink szerint a rendszer megbízhatóságának növekedésével, és a szakmai ismeretek bővülésével párhuzamosan az egyéni és csoportos ellenérzések érezhetően csökkennek.

A könyvtári személyzet oktatása

Az alapkiképzés első fázisaként az Izraelben működő és ALEPH-et használó könyvtárakat, valamint a nemzeti könyvtári hálózatot mutatta be az ALEPH-et forgalmazó Ex Libris Ltd. a KTK két munkatársának. Ez a tapasztalatcsere segített bennünket abban, hogy belássuk, feltétlenül át kell gondolni és felül kell vizsgálni a könyvtár szervezetét és munkaszervezési szokásait.

A könyvtári személyzet tényleges kiképzését, a modulok használatának oktatását könyvtárunkban tartotta meg az Ex Libris egyik nagy könyvtári gyakorlattal és alapos számítógépes ismeretekkel rendelkező munkatársa. A kiképzés több lépésben zajlott és zajlik ma is:

1. A rendszer telepítésekor a KTK valamennyi osztálya részletes tájékoztatást kapott az ALEPH-ről, de csak a tájékoztatók és a katalogizálók vettek részt a tanfolyami oktatáson.
2. Mielőtt az újabb modulokkal (kölcsönzés, gyarapítás) elindultunk, az a csoport kapott célirányos kiképzést, amelynek munkáját a változások érintették. Természetesen ezek az alkalmak egyúttal konzultációs lehetőséget biztosítottak azok számára, akik már „élesben” dolgoztak.
3. Külön kell szólni a rendszergazda (system manager) és a rendszerkönyvtáros (system librarian) oktatásáról, amely azt célozta, hogy a forgalmazó közreműködése nélkül is elvégezhetőek legyenek az adatállományt karbantartó munkák, a kisebb hibák elhárítása ne akadozzék.
4. A könyvtárosok tudásának folyamatos frissítése, újabb munkafogások átadása végett rövid házitanfolyamokat tartunk az érdekelt csoportok tagjainak.

Felhasználók oktatása

Olvasóink képzése többlépcsős:

► Propaganda

A rendszer újabb verzióinak beindításakor szórólapokon tájékoztatjuk az olvasókat a változásokról, cikket írunk a BME lapjába, a *Jövő Mérnökébe*. Ezenkívül minden olvasói terminál mellett rövid keresési útmutató található.

► INFO-képernyők

A rendszer információs képernyői nemcsak a könyvtár állományáról, de a CCL parancsnyelv legfontosabb szavairól, a keresés módjairól is tájékoztatnak. Ezek a képernyők a feltételezett igényeknek megfelelően készültek el, és az olvasók, valamint a tájékoztató és olvasószolgálati munkatársak javaslatainak a figyelembevételével folyamatosan tovább alakítjuk őket. Lehet azonban a képernyő bármilyen szép, kifejező és részletes, ha az olvasó nem veszi a fáradságot, hogy elolvassa.

Ezért igen lényeges, hogy az új verziók menürendszere kényelmes kezelést biztosít, ezáltal csökkenti az olvasó fölösleges „tévelygéseit”.

► **A hallgatók oktatása**

A BME-n nagy hagyományai vannak a szervezett felhasználóképzésnek. Az OPAC megjelenésével természetesen azonnal kiegészítettük a tananyagot a számítógépes katalógus használatának és a CCL parancsnyelvnek az ismertetésével. Mivel figyelünk arra, hogy ne csak az ALEPH-et oktassuk, hanem *általában az OPAC-ot*, rendszeresen bemutatjuk a GOPHER-en, illetve TELNET-en keresztül elérhető hazai és külföldi könyvtárak katalógusait is.

► **Tanfolyamok**

Azok számára, akik nem vesznek részt az egyetemi oktatásban, és nem tartják elegendőnek a rendelkezésre álló írásos anyagot, igény szerinti oktatást tartunk, térítés ellenében.

A KTK olvasóinak tájékoztatásakor szem előtt kell tartanunk, hogy a BME-n folyó angol nyelvű oktatás, és az egyetem nemzetközi kapcsolatai miatt minden tájékoztató anyag, képernyő és oktatási lehetőség kétnyelvű legyen.

Kapcsolattartás a forgalmazóval

A rendszer licencdíja magában foglalja a rendszer folyamatos karbantartását, a felhasználói dokumentáció rendelkezésre bocsátását, a felhasználók alapki képzését, az üzemelés során felmerülő hibák elhárítását, illetve a hibaelhárítás oktatását.

1991-ben az ALEPH-et forgalmazó Ex Libris cégnek még nem volt magyarországi képviselete. Mint már említettem, a személyzet kiképzését az izraeli cég munkatársa végezte, majd ugyancsak ő segítette, most már állandó telefonkapcsolattal és faxváltásokkal a napi problémák megoldását. Az együttműködés túlnyomórészt megfelelt várakozásainknak és céljainknak.

1992 óta az *IBR General Kft.* látja el a hazai forgalmazói feladatokat: ők végzik a rendszer telepítését, és a karbantartás során szükséges konverziókat, kiképzik a könyvtárosokat, és támogatják a már meglevő rendszerek üzemeltetését. Az izraeli forgalmazóval az IBR számítástechnikai szakembere és rendszerkönyvtárosa áll közvetlen kapcsolatban. Az IBR-rel való kapcsolatunk az idők során folyamatosan javul, párhuzamosan azzal, ahogyan ők is egyre gyakorlottabbak a hibaelhárításban.

A kapcsolattartás és kiképzés másik módja az Izraelben két évente megrendezett többnapos szeminárium, amelynek célja az új verziók bevezetésével kapcsolatos legfontosabb tudnivalók ismertetése, az újabb szolgáltatások bemutatása, valamint a közvetlen konzultáció lehetőségének megteremtése a rendszer előállítói (ALEPH-YISSUM) és forgalmazói (Ex Libris), valamint a felhasználó könyvtárak képviselői között.

Jövőkép

Terveink szerint nagyon alapos előkészítés után, 1994 nyarán térünk át az *ALEPH 3.2.4.* verziójára, amely a dolgozat elején felsorolt alapl műveleteken túl megteremti a könyvtárközi kölcsönzés gépesítésének (ILL), a témafigyelésnek (SDI), az e-mailen való dokumentumkérésnek (QALEPH) a lehetőségét. A magyarországi számítógépes adathálózat fejlesztésével párhuzamosan lehetővé válik, hogy meginduljon az ALEPH-et használó könyvtárak közötti adatátvitel, amely jelentősen csökkenti majd a címleírók munkáját. Ezzel a verzióval indítjuk meg majd a *folyóirat-kezelő modul* is.

Mivel az a célunk, hogy az új szolgáltatások bevezetése során az olvasók ellátása folyamatos legyen, mindenképpen ragaszkodunk az eddig bevált gyakorlathoz: csak akkor indulunk meg egy újabb modullal, ha a használó személyzet kellőképpen felkészült a változásokra.

Összefoglalás

A könyvtárban végbement minőségi változásoknak természetesen csak egy töredékét tudtuk bemutatni. Gondjaink nagy része abból fakadt, hogy elsőként alkalmaztunk egy integrált könyvtári rendszert csaknem teljes keresztmetszetében, és ezen a téren nem voltak tapasztalataink. Az 1991 óta eltelt három évben bebizonyosodott, hogy míg az integrált könyvtári rendszer kiválasztásakor a hardver és a szoftver által nyújtott szolgáltatásokat, addig a rendszerrel való elinduláskor az üzemeltető személyzet betanítását, és az újfajta munkavégzéshez való hozzászoktatását kell a figyelem középpontjába helyezni.

Beérkezett: 1994. április 11-én.